

NATUUR-EN VOGELWACHT CULEMBORG

NUM. 8
DECEMBER '75
1er JAARGANG

HAK-AL

JILES WD WARENBURG '75

HAK-AL is het mededelingenblad van de Natuur- en
Vogelwacht Culemborg NVWC.

Redactieadres: Molenwal 24 - Culemborg

Kontaktadres NVWC: Gerard van Zuylen - Zandstraat 32 A
Culemborg (03450-3922)

Penningmeester: Frans Waroux - Mendelssohnlaan 7
Culemborg (03450-5393)
Gironummer 34 33 351 t.n.v.
F. Waroux rek. Natuur en Vogelwacht
Culemborg

Begleiding

Jeugdgroep: Gerard van Zuylen (zie boven) en
Leo v/d Kooy - Vliegervoor 3
Culemborg (03450-5450)

Coördinatie broed-

vogelinventarisatie: Chris Kalden - Raveleinstraat 51
Culemborg (03450-6213)

Plantenwerkgroep: Naud Wijnhoven - Goilberdingerstr. 1
Culemborg (03450-5221)

Bibliotheek: Frans Waroux (zie boven). Indien
aanwezig dagelijks geopend.

Redaktieteam: Harry Uphof, Cocky van Zuylen, Jilles
v/d Warenburg en Jacques Ooninx

Lidmaatschap: Jeugdlidmaatschap f 5,-- per jaar
Individueel volw. f 10,-- per jaar
Gezin f 15,-- per jaar
De bedragen bij vooruitbetaling te
voldoen.

Excursie verslag van 18 10 -75
door Hans Rietvink

Met 12 man zouden we naar de Heul gaan, maar dit ging niet door. In plaats daarvan gingen we over de dijk richting Hagestein. Vanaf de pont zagen we een blauwe reiger en even later nog meer. Op de dijk zagen we een torenvalk. Voor we de dijk opgingen dacht Han Jansen een steenuil te zien maar even later bleek het een dode tak te zijn. Op de dijk zagen we blauwe reigers en een stel boerenzwaluwen, wintertaling 13, koperwieken, kramsvogels en eksters. Toen we bij Hagestein waren zagen we + 875 meerkoeten en een grauwe gans waarschijnlijk ontsnapt. Toen we door de weilanden waren gelopen kwamen we bij een fabriek en Chris zei dat de baas van de steenfabriek een hele grote vijver had met allerlei ganzen en eenden. Ik noem ze allemaal even op: zwarthalszwaan, 2 flamingo's, brilduikers, kuifeend, toppereend, bergeend, mandarijneend, krakeend, sneeuwganzen, grauwe ganzen, roodhalsgans brandgans en rotganzen. Op de terugweg zagen we nog kokmeeuwen en reigers en we hoorden een tureluur en er werd een beetje geklooid.

Excursie naar Amerongen (Doorn)
o.l.v. Leo v.d. Kooy 22-10-'75

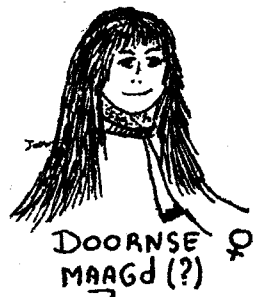
Er waren slechts 5 personen aanwezig nl. Leo en Wienand, Harry v.d. W., Kars en Henk-Jan. Dit is ronduit een grote schande!!!!
Ieder jeugd lid had vakantie. Deze schande mag niet meer voorkomen.

We besloten niet naar Amerongen te gaan maar naar Doorn, Onderweg zagen we natuurlijk van alles zoals buizerden en zelfs een bruine kiekendief.

Het was zeer mooi weer. Voor we in Doorn waren gebeurden er 2 kleine incidenten. Harry vloog in volle vaart tegen Kars zijn fiets toen deze figuur iets bijzonders zag en zonodig heftig moest afremmen.

Het spatboord was iets verwrongen, dit was snel verholpen. In Doorn gebeurde dit nogmaals.

Aanleiding: Een schone Doornse maagd trok de aandacht van enkele personen en voor men het wist zaten deze 3 personen op elkaar. Enige schade, ook weer gauw verholpen.

In Doorn aten we een warme krentenbol en verder meegenomen proviand voor deze dagexcursie. In het Kaapse Bos was natuurlijk van alles te zien en te beleven. De reuze zilverspar bleek blaasjes te bezitten die opengingen als je er op drukte en een vloeistof veroorzaakte een (on)aangename geur.

Enkele broodtrommels werden nog met tamme kastanjes gevuld. Het was inmiddels 2 uur geworden en we snelden naar onze fietsen om via Wijk bij Duurstede terug te fietsen. In de Lange Dreef zagen we een buizerd van een zeer lichte fase. Dit was de 9 e buizerd van de excursie. Bij de 10 e zou Harry trakteren. Dit is net niet doorgedaan, want de 10 e kwam niet.

Om ± 4.15 waren we thuis.

Waarnemingen
tussen Culemborg en Beusichem

buizerd 4, bonte kraai 2, stormmeeuw 1, 2 kraaien met witte vleugels, kramsvogel, patrijzen ± 21
bruine kiekendief 1 ♂, koperwiek 3, pimpelmees 1
watersnip 1, torenvalk 2, holeduif ± 10, witte kwikstaart 1 en een vriend paartje in de Lange Dreef.

Op weg naar Doorn en terug

heggemus 2, buizerd 5, pimpelmees 2, ringmus, vink (groot aantal), kramsvogel 2, boomkruiper 1
koolmees ± 30, roodborst ± 5, vlaamse gaai ± 10
turkse tortel 2, kauwen, witte kwikst., honingzwam, weidechampignon, parasolzwam, kale en geschubde inktzwam.

Kaapse Bossen

grote bonte specht 5, goudhaantje (zeer veel, zelfs gezien op 2 meter), vlaamse gaai ± 15
roodborst 5, winterkoning 1, kuifmees 1,
matkop 3, boomklever 2, boomkruiper 1, koolmees (veel)

paddestoelen:

menie zwammetje, gewone zwavelkop, honingzwam, sierlijk streepklokje, eekhoorntjes brood, vliegerzwam (zeer veel), melkzwam, braakrussela

enkele bomen:

vogelkers, krentebom, amerikaanse eik, reuze zilverpar en tamme kastanje

vlinder: de dagpauwoog en opnieuw een vriend paartje

tot slot : Het was een zeer leerzame en geslaagde excursie ondanks de geringe opkomst. Zoals jullie snappen is de lijst niet volledig, wat genoteerd staat is het leukste en interessantste. Hopelijk is de opkomst bij de volgende excursie groter.

Henk-Jan Kievit-Kars Veling-Harry v.d. Warenbrug

Hoe oud kunnen vogels worden?

Één van de dingen, die men door ringonderzoek te weten kan komen, is de maximale leeftijd. Het gaat dan wel om uitzonderingen en zeker niet om gemiddelden. Het hieronder volgende lijstje is weliswaar niet helemaal bij, maar het geeft beslist een aardige indruk.

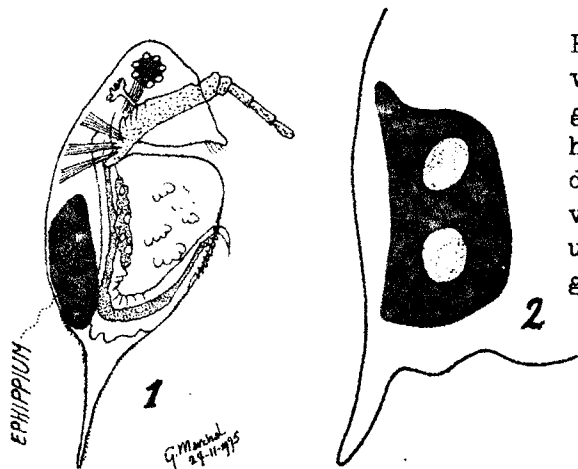
wulp	31½
zilvermeeuw	28
scholekster, noordse stern	27
reuzenster, kleine mantelmeeuw	26
blauwe reiger	24½
visdiefje	24
buizerd	23
stormmeeuw	22
wilde zwaan, lepelaar, wilde eend, visarend, spreeuw, slobeend ..	20
steenloper	19
zanglijster	18½
meerkooi	18
bosuil	17
kievit, gierwaluw, pijlstaart, torenvalk, bruine kiekendief ..	16
huizwaluw	15
steenuil	15½
Vlaamse gaai, kerkuil	14½
ransuil, kauw	14
houtduif	11
sijs	10
groenling	9½
zwarte stern	7

De eieren van een watervlo

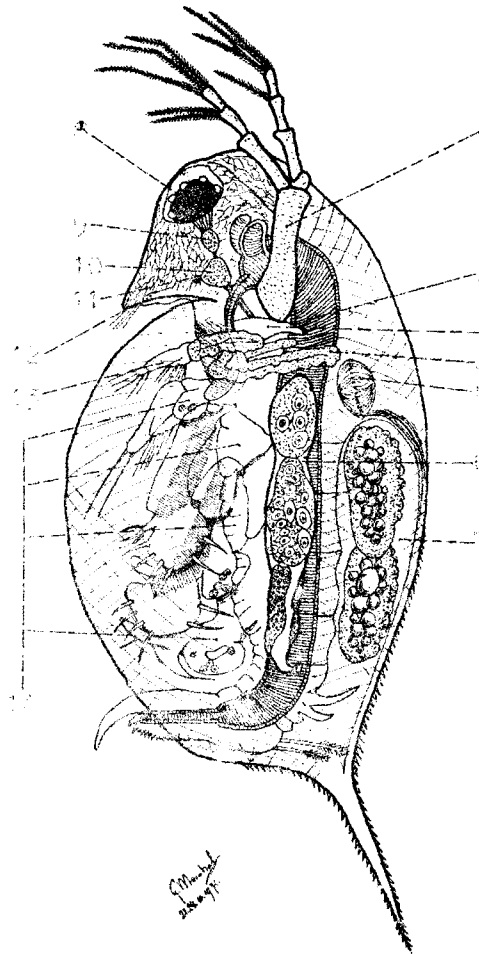
Vaak ben ik bezig watervlooiën te vangen voor mijn stekelbaarzen in het aquarium dat thuis op m'n kamer staat. En zo half November viel het mij op dat er veel watervlooiën zijn met een eigenaardig zwart vlekje in het lichaam. Thuis aangekomen haalde ik één zo'n watervlo tussen de andere uit en bekeek hem onder de microscoop. Maar het viel tegen. Het schepseltje zelf zag er vergroot ontzettend mooi uit, maar het zwarte vlekje bleef vergroot ook nog totaal zwart. Alleen waren er twee bijna cirkelvormige grijze vlekken in het zwart te zien. Wat kon dat zwarte ding nu zijn? Eerst keek ik in een paar boeken met enkele tekeningen van watervlooiën. Misschien was het een niet zo veel voorkomende soort, je weet maar nooit! Maar nee nergens zag ik een tekening van een watervlo met zo'n zwart vlekje. En toen maar zoeken, en eindelijk vond ik het. Het zwarte vlekje is een normaal verschijnsel en het wordt "Ephippium" genoemd. Maar hoe ontstaat nu zo'n ephippium? Nu ,er zijn om te beginnen mannet-

jes en vrouwtjes watervlooien. De zomereieren ontwikkelen zich bij het wijfje zonder bevruchting (parthogenetisch), en uit deze zomereieren ontstaan allemaal weer nieuwe wijfjes. En dit kan dan vele generaties zo duren. Maar plotseling ontstaan er eieren, waarvan er één deel zich ontwikkelt tot mannetjes en één deel moeten door mannetjes bevrucht worden. Het ehippium is voedselrijk, en het kan goed tegen de droogte en kou wat natuurlijk de overlevingskansen van de watervlooien vergroot. Misschien kun je nu nog watervlooien met een schepnetje vangen. Maar zij zwemmen naarmate het kouder wordt geloof ik steeds dicht bij de bodem. Tenminste dat was zo waar ik de watervlooien ving, en dat was in ondiep stilstaand water. Maar misschien zijn ze in de sloten gemakkelijker te vangen, vooral in de buurt van waterplanten.

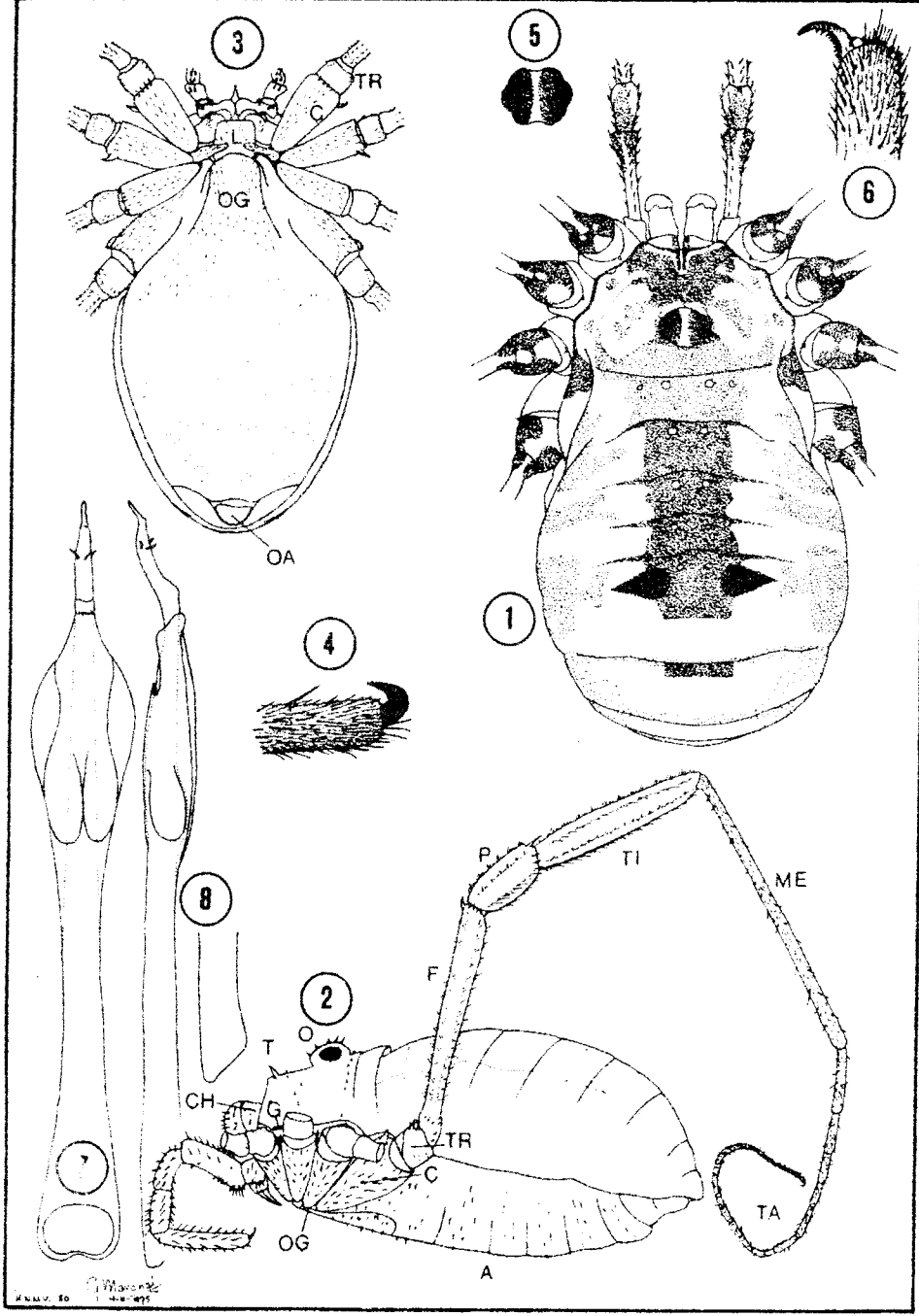

Figuur 1 is een schets van een watervlo overgenomen uit een boek. het ehippium van de door mij gevangen watervlo zag er ongeveer uit zoals in figuur 2 getekend.

En deze bevruchte eieren zijn de wintereieren. Deze worden dan in de broedruimte door een donkerbruin of zwart kapseltje omgeven, en dat is dan het ehippium. Als de watervlo gaat vervellen komt het ehippium vrij en wordt dan afgestoten. En omdat er in het kapseltje holten zitten die gevuld zijn met een gas, kan het gaan drijven. En op deze manier overwinteren de kapseltjes dan. Vaak blijven zij aan veren van watervogels hangen en worden zo verspreid. Een watervlowijfje kan na elkaar een aantal kapseltjes vormen, en hieruit komen later allemaal wijfjes die weer onbevruchte eieren leggen.

- 1 antenne
- 2 darmkanaal
- 3 bovenkaken - mandibula
- 4 onderkaakklier
- 5 hart
- 6 eierstok - ovarium
- 7 broedruimte met embryonen
- 8 samengesteld oog
- 9 zenuwknoop voor de ogen
- 10 zenuwknoop voor de hersenen, ganglion
- 11 nauplius oog
- 12 geled aanhangsel van het kopsegment
- 13 kaakpoot - maxillipede
- 14 borstpooten - thoracopoden

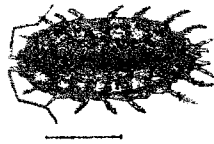
Een hooiwagen

Wie omstreeks deze tijd van het jaar, eens langs een sloot wandelt waarlangs wilgen en struiken groeien, zal vast en zeker, ergens weggekropen, in een donker hoekje onder een gebogen arm van een knotwilg een hooiwagen vinden. En één van de soorten die je daar kan tegen komen, is de "bolronde hooiwagen" (*Leiobunum rotundum* (Latreille)), (1). Nu denken de meeste mensen dat hooiwagens of langpootspinnen, zo worden ze ook wel genoemd, in- kijkt, dan zie je dat deze zes poten bezit, en deze is daarom een insect, want alle insek- ten bezitten namelijk zes poten. Maar een hooiwagen heeft er twee meer, dus acht poten, en dat is nu één van de verschillen met de insecten, en daarom behoort hij ook tot de "Spin- achtigen" (Arachnida). Nu is het ook mogelijk dat je een hooiwagen vangt met vijf, zes of zeven poten, maar daar kom ik straks op terug. Andere verschilskenmerken van de spin - achtigen, met de insecten zijn; dat bij de eersten de kop en het borststuk tot één geheel versmolten zijn, en dat de bij de insecten aanwezige spristen, vleugels, gedaanteverwisse- ling en de facetogen bij de spinachtigen ontbreken. Tot de spinachtigen behoren behalve de hooiwagens, nog de echte spinnen, schorpioenen, bastaardschorpioenen, mijten, watermijten, teken, en nog enkele andere diergroepen. Maar laten wij niet afdwalen en naar de hooiwagen terug gaan. Behalve de bolronde hooiwagen komen er in ons eigen land, nog 20 andere soor- ten hooiwagens voor, en van 5 weer andere soorten moet het mogelijk zijn dat zij in ons land leven, maar zij zijn alleen nog niet gevonden. Laten wij nu eens gaan bekijken hoe zo'n hooi- wagen eruit ziet, en het mooiste zou natuurlijk zijn, als wij er één tijdelijk gevangen kunnen houden, om hem eens goed te bekijken onder een vergrootglas. Het lichaam, bestaat uit een kopborststuk (Cephalothorax) en het achterlijf (abdomen), en deze beide zijn over de volle breedte van het lichaam met elkaar vergroeid, maar toch zijn de delen nog uit elkaar te houden, doordat daar waar zij samen komen, een versmalling in het lichaam is te zien. Op de rugzijde van het kopborststuk zijn de ogen (1) en (2) aanwezig, die samen op een "oog- heuvel" (ocularium) geplaatst zijn.

Mospissebed

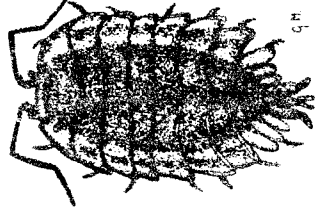
Philoscia muscorum (Scop.)

figuur 9

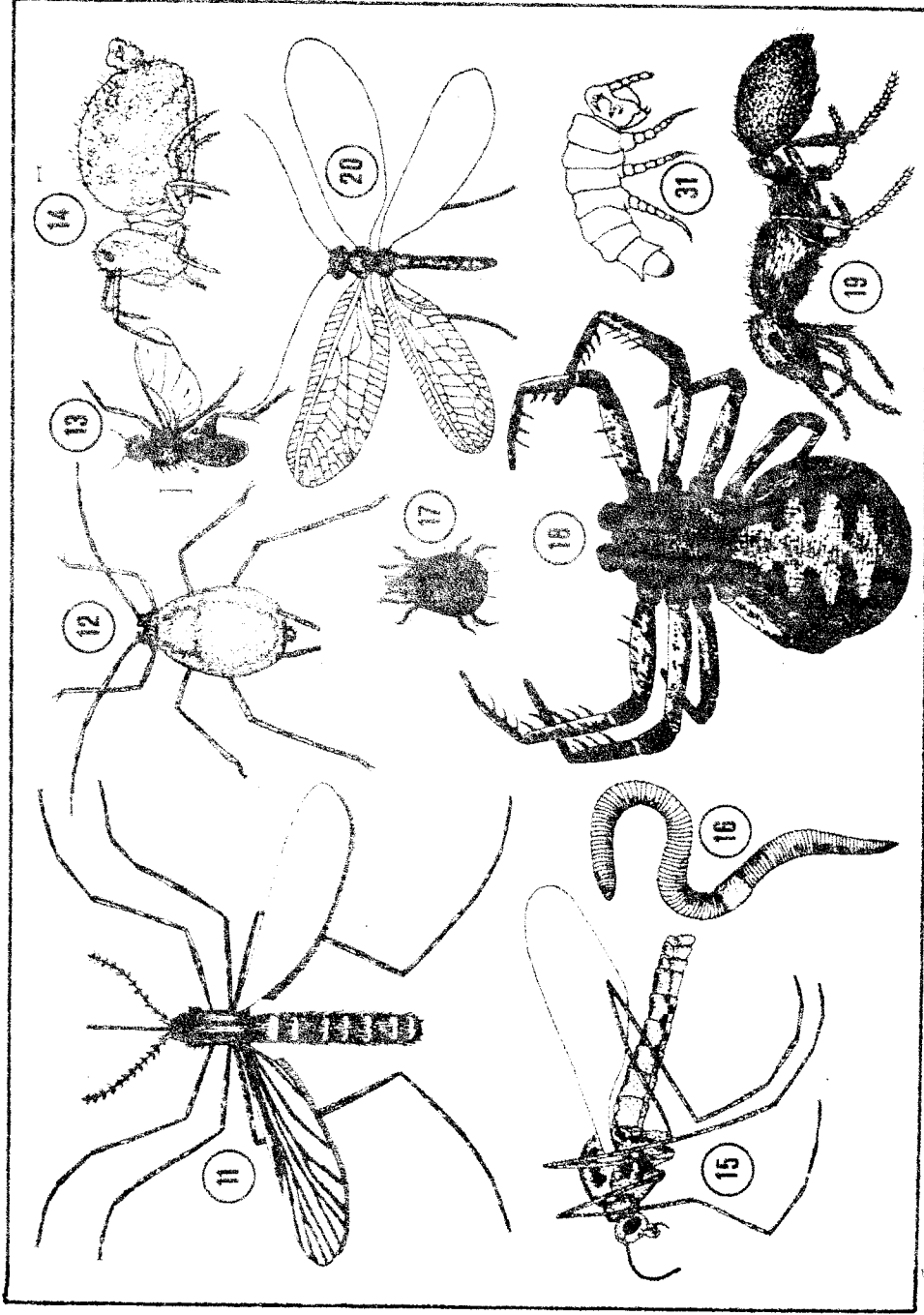
Zoals gezegd, hebben hooiwagens acht poten nu liggen er boven het eerste paar poten (van voren af tellend) twee stinkklieren, en deze liggen bij de bolronde hooiwagen net boven de zijrand van het kopborststuk. Deze beide klieren kunnen een helder vocht afscheiden, en een melkachtige vloeistof. Het eerste vocht doet

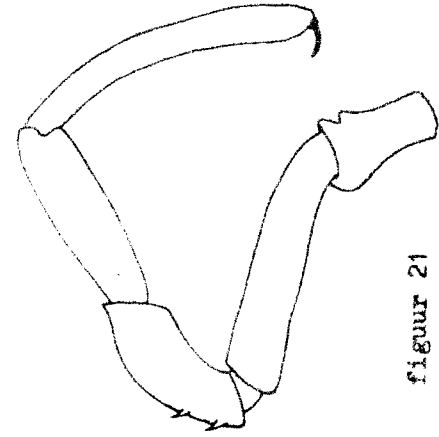
waarschijnlijk dienst als communicatiemiddel met de soortgenoten, en het tweede vocht de melkachtige dus wordt alleen gebruikt bij gevaar (aanraking) en het heeft voor ons bij sommige soorten hooiwagens een onaangename reuk en smaak. Het eerste vocht wordt onder normale omstandigheden, dus als het dier niet verontrust is regelmatig afgescheiden, waarna het langs het lichaam naar beneden droppelt en dan op de ondergrond valt waar het dier loopt, zodat hij een reukspoor achter laat dat vaak door andere hooiwagens gevolgd wordt. Aan de voorzijde van het kopborststuk zijn de bovenkaken (cheliceren)(2) bevestigd en deze zijn van scharen voorzien waarmee kleine stukjes van het voedsel kunnen worden afgetrokken. De kaken hebben vijfklieren. Links en rechts van het kaken bevinden zich de poten lijkende tasters (pedipalpen of palpen) die een onderdeel zijn van de monddelen. Aan het laatste deeltje van deze tasters, dat tarsus heet is een kamvormige klauw aanwezig (6). Aan de buikzijde van het kopborststuk kun je de monddelen ook goed zien liggen, en tevens zijn hier de aanhechtingen van de acht poten (3). Deze looppoten zijn achtereen gevolgd opgebouwd uit; coxa- heup, trochanter- dijring, femur - dij, patella, tibia- scheen, metatarsus, en tarsus- meerledige voet, en dit laatste pootdeel de tarsus is bij de bolronde hooiwagen opgebouwd uit heel veel kleine leden en op het einde hiervan is een enkelvoudige klauw aanwezig(4). De lengte van de poten bij de bolronde hooiwagen is van voren naar achteren, 30 -53 31 -en 43 millm. lang. Van de monddelen kan men aan de onderzijde de vooral de onderlip(labium) goed zien.

10

Oniscus asellus L.

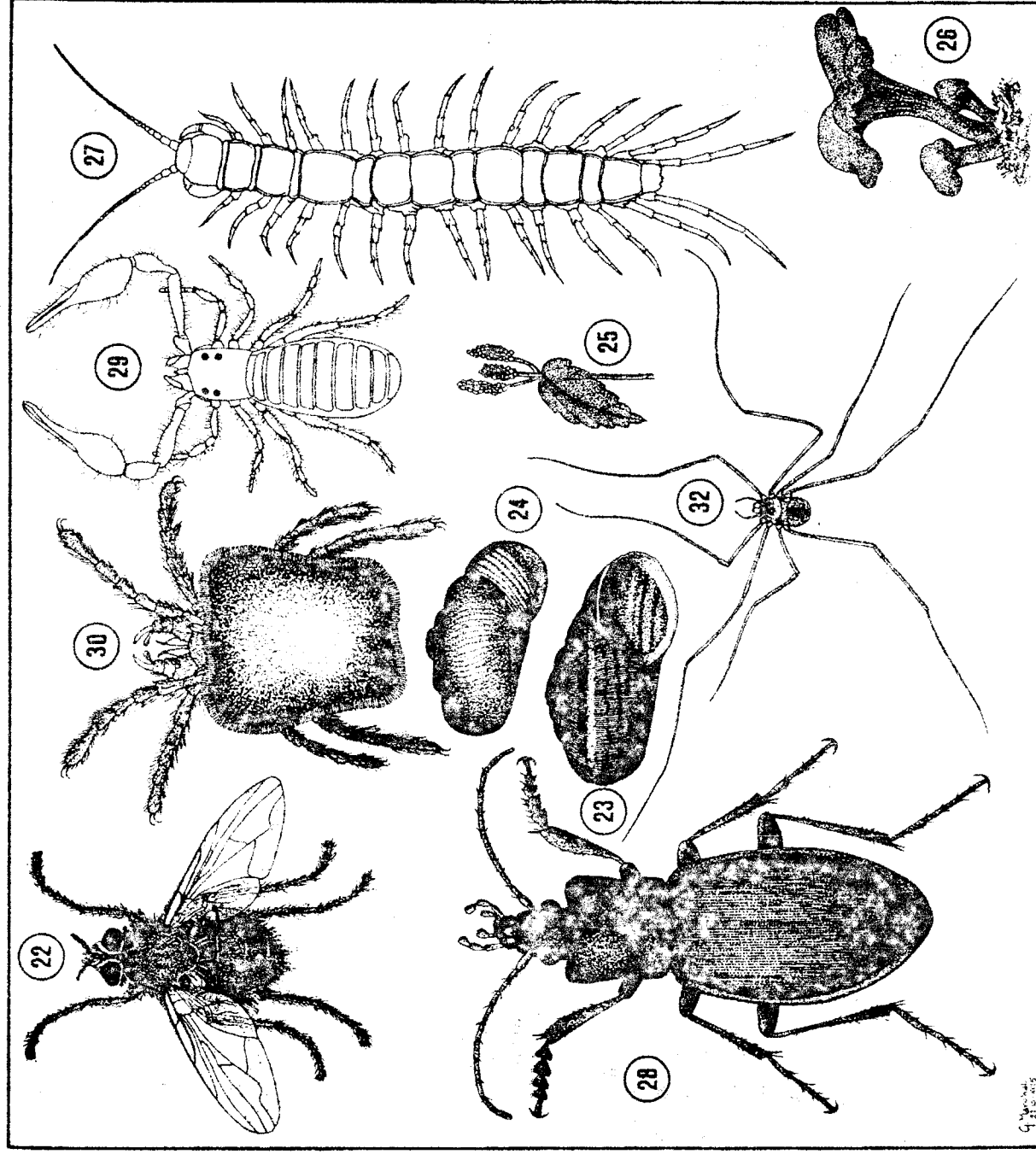
figuur 21

Aan de onderzijde van het lichaam (3) (achterlichaam), bevinden zich onder de zogenaamde "operculum genitale" (genitale plaat), de voortplantingsorganen. Bij de volwassen hooiwagens is aan de voorzijde van de plaat een opening aanwezig waardoor het geslachtsorgaan naar buiten kan komen. Bij de jonge hooiwagens is deze opening nog niet aanwezig. De figuren 8 en 7 stellen het mannelijke geslachtsorgaan van de bolronde hooiwagen voor. Zo dat was dan iets over de bouw van de hooiwagen, maar hoe leeft hij nou en wat eet hij en welke dieren zijn eigenlijk zijn vijanden? Nu laat ik beginnen met de ogen deze zijn goed ontwikkeld maar toch schijnen ze alleen maar geschikt te zijn om licht en donker waar te nemen. O ja voor ik het vergeet, wat ik nu zal vertellen is niet alleen van de bolronde hooiwagen maar over de bij ons voorkomende hooiwagens het is dus een beschrijving van de algemene levenswijze. Hooiwagens ademen door tracheën, dit zijn ademhalingsorganen, die bestaan uit buisachtige instulpingen van de huid die erg vertakt zijn en zo in het gehele lichaam voorkomen. Deze tracheën staan in verbinding met de buitenlucht door openingen die tussen de vierde heup (coxa) en het achterlijf liggen. Het is wel waargenomen bij "Leleobuninae" soorten dat als zij in gevangenschap met te veel in een te kleine ruimte zitten er een eigenaardige verlamming op treedt en dat dan de lange poten in elkaar verward raken en de dieren blijven dan roerloos liggen, maar na het verkruipen van een grote ruimte lopen de hooiwagens weer normaal weg. Ja en wat is nu de oorzaak van het bezit van 4, 5, 6, of 7 poten, hoe kan dat? Nu men beweert dat als een hooiwagen aangevallen wordt door een vijand, dat hij dan een poot kan los laten, want deze kan als zij is afgevallen nog wel een uur lang bewegen en in die tijd ongeveer 80 keer samentrekken. De samentrekkende bewegingen moeten de aavaller afleiden, zodat de hooiwagen er vlug vandoor kan gaan. Maar of daardoor een niet volledig potensantal ontstaat is niet zeker, waarschijnlijker is het dat de poten loslaten

bij het beetpakken door de vijanden. De hooiwagen kan dan ontsnappen met één poot minder die de vijand als buit overhoudt. En omdat de verloren gegane poten niet meer aangroeien (regeneratie) is dus het potensantal vaak niet meer volledig. De paring gebeurt zonder balts en soms vechten de mannetjes om een wijfje, de mannetjes lopen dan hard op elkaar in rukken en trekken aan elkaar zonder dat er echter verwondingen optreden en meestal kiest er dan één het hazepad. Als het wijfje haar eieren gaat leggen doet ze dit in spleten en gaten in vochtige grond, en vochtig rot hout en op nog andere geschikte plaatsen. De eieren kunnen meteen na de paring of tot een maand er na gelegd worden. Het aantal eieren wat het bolronde hooiwagenwijfje legt weet ik niet, maar het steft spoedig na het eieren leggen terwijl het mannetje nog geruime tijd kan leven. Als nu de jonge hooiwagentjes uit de eieren kruipen vervellen zij meteen. En nadat zij 7 tot 8 keer verveld zijn, zijn zij volwassen. Een gedaante verwisseling komt bij de hooiwagens niet voor, maar toch kunnen de jonge hooiwagens nog aanzienlijk verschillen met de volwassen dieren, en zij leven nog hoofdzakelijk op de grond en in strooisel, enz. En hoe ouder zij worden, tenminste bij de Phalanginae en Leleobuninae soorten hoe hoger zij klimmen in de struiken en bomen, zij zoeken dus in hun leven steeds hogere vegetatietlagen op en soms worden zij hoog in bomen aangetroffen. En nu het voedsel, dit bestaat hoofdzakelijk uit levende en dode dieren en hiervan mogen de laatste niet bedorven of beschimmeld zijn. Ja zelfs plantaardig voedsel wordt ook gegeten. En in gevangenschap eten zij zelfs lange tijd brood, appel en bladgroente, maar dan treden er toch op den duur darmstoornissen op die weer met dierlijk voedsel kunnen worden opgeheven. En het dierlijk voedsel bestaat soms uit eigen soortgenoten dus het zijn kannibalen en verder leven zij van aardwormen (16), jonge miljoenpoten (Lulidae) en duizendpoten (Geophilidae); pissebedden (Philoccia muscorum) (9) en (Oniscus asellus L.) (10); spinnen (18) en andere soorten hooiwagens, Mijten (17), springstaarten (Collembolen) (14); de larven, poppen en imago's van vlinders; bladwespen en mieren (19) (Ichneumonidae, Formicidae); vliegen, muggen en langpootmuggen (15) (vliegen - Muscidae, bromvliegen - Calliphoridae (22), Thoridae - kleine gebochelde insekten (13), steekmuggen - Culicidae (11), langpoot-

muggen - Tipulidae; gaasvliegen - Chrysopidae(20); bladluizen - Aphididae(12); wantsen; slakken (Helicidae)(23), (Mudodontidae)(24). Zo te zien hebben de hooiwagens dus een gevarieerd menu. Ook schijnen zij als verdelgers van bladluizen een belangrijke rol te spelen. Bovendien eten zij ook nog van betrekkelijk verse dode dieren zoals; van de mol, veldmuis konijn, meeuw, zee-eend en van verschillende soorten vis. En wat het plantaardig voedsel betreft, daar vreten zij van; gras, het blad van bingelkruid(25), bloembladen, stuifmeel en de plaatjes van Cantharellen(26). Maar al is er dan voedsel genoeg voor de hooiwagens zij kunnen niet langer dan één week zonder voedsel en zelfs geen 24 uur zonder water, en ik heb thuis waar ik drie bolronde hooiwagens in een oud aquarium heb zitten er eens één met een druppel water, die vooraan bij de mondelen hing, zien rondwandelen. Maar of deze druppel als drinkwater bedoeld was weet ik niet. Hooiwagens kunnen ook tegen glas oplopen en zelfs onderste boven tegen papier. En al hebben veel dieren de hooiwagens tot vijand er zijn ook veel vijanden van de hooiwagens, en hiertegen beschermen de stinkklieren hen niet zo veel. Als vijanden zijn waargenomen; Duizendpoten (Lithobius forficatus L.)(27), mieren loopkevers(Carabus violaceus L.)(28), webspinnen, vissen, hagedissen, salamanders, vogels (huismus,) en zoogdieren(das, vos, egel, en spitsmuis). En om het nu nog erger te maken zijn er ook nog een aantal inwendige parasieten zoals Eëncelligen (Gregariniden) en Spoelwormen (Nematoden)(Mermis - soorten). En dan gebeurt het ook nogal vaak dat een bastaard-schorpioen (Lamprochernes nodosus Schr.)(29) een hooiwagen als rijder gebruikt. En tot slot worden nogal eens vastgezogen aan de gewrichten van de poten van de hooiwagens rode mijten aangetroffen(Trombidiformes; o.a. Leptus phalangii(Degeer)).(30)

Nog iets over de bolronde hooiwagen. De ogen die op het oogheuveltje staan zijn omgeven door een zwarte band, en midden over het heuveltje loopt een witte of geel-oranje band. De verdere kleur van de bolronde hooiwagen is geelachtig bruin, maar de achterste helft van de onderkant van zijn lichaam is oranjeschtig gekleurd. De donkere tekening op de rug is bij de dieren goed te zien, waardoor men deze hooiwagen van de andere soorten goed kan onderscheiden. In het algemeen komt de bolronde hooiwagen voor in boomrijke terreinen en vaak op stammen, muurtjes, op struiken en lagere planten langs wegen en paden maar in open terrein is zij vrij zeldzaam. Ze zijn op vier plaatsen in grotten gevonden. De jonge hooiwagentjes zijn in April, Mei, Juni, Juli en Augustus aanwezig. De volwassen dieren zijn te vinden van Juli tot eind November. De bolronde hooiwagen is een zeer algemene soort die in geheel Nederland voorkomt.

Verklaring van de figuren

- 1 De bolronde hooiwagen "Leibonium rotundum (Latreille), bovenzijde van het lichaam.
- 2 en 3 Een andere hooiwagen om iets van de lichaamsbouw te laten. 2 van opzij gezien en 3 van onderen. "Oligophus tridens (C.L.Koch), wijfje; a - buikzijde; c - coxa; ch - chelicceer; f - femur; g - stinkklie; l - labium; o - ocularium; oa - operculum anale (anaalplaat); og - operculum genitale (genitaalplaat); p - patella; pa - palp (taster); t - drietand; ta - tarsus; ti - tibia; tr - trochanter. me - metatarsus.
- 4 einde van een poot met een klauw van de bolronde hooiwagen
- 5 ogen van de bolronde hooiwagen op de oogheuvel van boven af gezien.
- 6 tarsus van de palp met een gekamde klauw van de bolronde hooiwagen.
- 7 en 8 stellen het mannelijke voortplantings orgaan van een bolronde hooiwagen voor.
- 9 mospissebed "Philoscia muscorum" (Scop.)
- 10 gewone kelderpissebed "Oniscus asellus" (L.)
- 11 Culicidae - steekmuggen.
- 12 Homoptera (Aphididae) - bladluizen (vleugelloze vorm).
- 13 Phoridae - dit zijn kleine gebochelde insekten, deze soort is "Phora aterrima" (Fabr.)
- 14 Collembola - springstaarten, vleugelloze insekten, "Sminthurus viridis" (L.)
- 15 Tipulidae - langpootmuggen, mannetje.
- 16 aardwormen, deze soort is de mestregenworm "Eisena foetida" Sav.
- 17 Acarida - mijten, "Oribata spec."
- 18 Arachnida - spinnen, deze soort is de Krapspin "Kysticus sudax" (Schrank).
- 19 Formicidae - mierensoort.
- 20 Neuroptera - soort gaasvlieg. ((Chrysopidae - gaasvliegen)).
- 21 dit is een palp of een taster van een bolronde hooiwagen.
- 22 Calliphoridae - bromvliegen, "Calliphora vomitoria" - blauwe bromvlieg.
- 23 ~~Helicidae~~ - ~~superfamilie~~ - van-eekken
- 23 Helicidae - familie van slakken, de afgebeelde soort "Candidula gigaxii (L. Pfeiffer) behoort tot de subfamilie "Helicellinae"
- 24 Endodontidae - familie van slakken, de afgebeelde soort is "Punctum (Punctum) pygmaeum (Draparnaud), dit is een erg klein slakkje van ongeveer 0,8 mm hoog.
- 25 dit is een blad van bingelkruid. "Mercurialis annua.
- 26 Cantharellen - paddestoelensoort "Cantharellus cibarius". De Nederlandse soortnaam van deze paddestoel is; dooierzwam, hanekam of cantharel.
- 27 duizendpoot - "Lithobius forficatus L." - bruine steenkruiper .
- 28 mierenloopkever "Carabus violaceus L."
- 29 bastaardschorpioen - de hier getekende soort is "Neobisium muscorum Leach."
- 30 Acarida - mijten, deze soort is "Trombidium holosericeum", wijfje.
- 31 dit is een larve van een duizendpoot die net uit het ei is gekropen en vaak door hooiwagens gegeten wordt.
- 32 dit is de bolronde hooiwagen op ongeveer ware grootte.

Met 7 mensen stonden we om 8 uur op Gerard te wachten, die al na 2 minuten aan kwam zetten. Via de Prijssestraat gingen we de Goilberdingerdijk op, waar we een prachtige zonsopkomst konden bewonderen. Toen we het gevogelte op de Lek stonden te bekijken, voegde Harry zich bij ons. Met 9 man togen we naar het tweede fort. Daar zagen we plotseling 2 ijsvogeltjes. Ze waren snel gevlogen, maar Jilles ontdekte vlak erna een roerdomp. Langs de Diefdijk totaan Bas zagen we nog een buizerd, kuifeenden op de Waai en een boom met appels, die heerlijk smaakten. Bij Bas aangekomen zetten we onze fietsen neer en gingen we, nu met 2 excursieleiders, lopend verder. Op een weilandje zagen we een vrouwtje blauwe kiek, verscheidene buizerden, oeverlopers en watersnippen. Op een erg glibberig weggetje moesten we een auto uit de modder duwen, die bijna aan de andere kant de sloot ingleed na onze duwpogingen. Een eindje verder ontdekten we allerlei soorten mezen en 2 Goudhaantjes.

Door de Aquoyse Meer gingen we weer richting "De Stoep", waar we heerlijke snert gegeten hebben. Compliment voor Ina! Via dezelfde weg zijn we naar Culemborg teruggereden. De ijsvogeltjes waren niet meer te bekennen, maar toch zijn enkele fanatiekelingen bij het tweede fort achtergebleven. De rest ging vlug door, want het was al 2 uur geweest en er moest nog meer gedaan worden. Afgezien van de waterige speelsheid van enkele figuren een erg leuke excursie!

Kuifeend
♂

Belangrijkste waarnemingen:

fuit-3
roerdomp-1
blauwe reiger± 10
kuifeend± 10
tafelcoend-1
buizerd-5
blauwe kiekendief-1
watersnip-2
oeverloper-4
patrijs-19

grote bonte specht-5
goudhaantje-2
koolmees-7
pinpelmees-10
matkopmees-1
staartmees-5
kramsvogel-10
koperwiek-15
roodborstje± 8
putter-1

Elly Kievit

"HET VOGELJAAR"

is een twee-maandelijkse tijdschrift voor vogelstudie en vogelbescherming. De mogelijkheid bestaat om tegen een gereduceerd tarief via de NWWC een abonnement hierop te nemen, t.w. f 10,-- per jaar bij vooruitbetaling te voldoen (anders f 17,50). Een bedrag wat voor de actieve en geïnteresseerde vogelaar geen bezwaar kan zijn.

Belangstellenden kunnen door overschrijving van f 10,-- op girorekening 34 33 351 tnv. E. Waroux rek. Natuur en Vogelwacht Culemborg te kennen geven dat zij voor 1976 een abonnement op het tijdschrift wensen.

Diezenen welke reeds op het tijdschrift zijn geabonneerd kunnen voor 1976 eveneens reeds het bedrag van f 10,-- overmaken. Verzoekt bij betaling te vermelden "Vogeljaar". Wij hopen uiteraard op veel belangstellenden omdat het tijdschrift ten zeerste kan worden aabhavolen.

Verslag bijeenkomst 16 oktober bij Frans Waroux.

Het week-end Enevopolder ruimschoots ter sprake gekomen. Gesteld kan worden dat het een uitstekend kamp is geweest waarvan enkel positieve geluiden zijn vernomen. De organisatie van een en ander was dan ook prima geregeld.

Speciaal dank aan de Fam. Cappon voor de verzorging van het fietsenvervoer.

Deelnemers waren: Mariska Maylis, Petra Cappon, Henk-Jan Kievit, Kars Veling, Kees Wannes, Noël Cimmernans, Patrick v/d Hurk, Haas Rietvink, Henny Smit, Bas Middelkoop, Gerard, Cocky en Marioline van Zuylen, Leo v/d Kooy, Joke de Lange en Johan de Kruyf.

Het is de bedoeling van 28 februari t/m 1 maart 1976 (voerdersvakantie) een vogelweek-end te houden in Hurwenen. Schrijf deze datum alvast in je agenda. Nadere bijzonderheden hierover volgen.

De NVWC heeft voorts via de heer Blommaart de beschikking gekregen over een aantal muniektkasten. Deze zijn vrij eenvoudig om te bouwen tot nestkasten voor b.v. Gorenvalk of bosuil. Het is de bedoeling dit binnen afzienbare tijd te realiseren. Indien je je hiervoor beschikbaar wilt stellen of mee wilt gaan om deze kasten in het gebied te plaatsen, Harry Uphof of Hans v/d Berr (tel. 6129) zullen gaarne je naam noteren.

Aanwezig waren: Leo v/d Kooy, Bas Middelkoop, Harry Uphof, Gerard van Zuylen en Frans Waroux.

NIEUWS VAN DE BIBLIOTHEEK

Wegens ruimtegebrek in het blad helaas geen opgave van nieuwe boeken. Voor belangstellenden wordt vermeld dat er ± een vijftig-tal nieuwe boeken zijn bijgekomen. Hieronder prachtige boeken over vogels, dieren en planten.

Openingsstijden dagelijks: Mendelssohnlaan 7.

Verslag bijeenkomst 20 november bij Leo v/d Kooy.

Gesproken is over wintervoeding van vogels. Indien de weersomstandigheden hiertoe aanleiding geven zal getracht worden via de NVWC hiaraan onze medewerking te verlenen. Elders in het blad een artikel over dit onderwerp door Bas Middelkoop.

Het is niet onwaarschijnlijk dat we binnenkort de beschikking krijgen over een permanente ruimte. Als bekend is onder welke voorwaarden een en ander kan worden gerealiseerd zal een zgn. "clubhuiscommissie" worden benoemd. Diverse activiteiten, o.a. diavonden, bibliotheek, gewoon discussiëren, e.d. zullen dan eenvoudiger te organiseren zijn of zullen misschien beter tot zijn recht komen.

Indien noodzakelijk zal een beroep worden gedaan op vrijwilligers om de ruimte wat op te knappen.

Eveneens is het nestkastenvraagstuk ter sprake gekomen. Het werkgebied wordt geïnventariseerd, naar aanleiding waarvan getracht zal worden in het komende winterseizoen ± 20 kasten te plaatsen. Het is de bedoeling in het broedseizoen de controle hiervan door de jeurgroep te laten uitvoeren.

In januari en februari zijn en worden voor een aantal zaterdagen één excursies gepland. Dit in verband met het feit dat er op die dagen in het werkgebied knotwilgen zullen worden gesnoeid. Via de Culemborgse Courant wordt bekend gemaakt waar er dan zal worden gewerkt. Wij zouden het op prijs stellen wanneer zoveel mogelijk natuur- en vogelwachters hier daadwerkelijk aan willen meewerken.

Eerstvolgende werkvergadering 18 december bij Chris

Aanwezig waren: G. van Zuylen, Leo v/d Kooy, C. Kelder, H. v.d. Berg, Bas Middelkoop, J. de Kruyf en F. Waroux

HET WILGEN KNOTTEN

Evenals vorig jaar raan we ook deze winter weer een aantal zaterdagdagen besteden aan het snoeiwerk van de wilgen. Vorige keer waren er veel helpers. Deze lijst met namen hebben we nog. Dus jullie horen nog van ons. Mochten er nog meer mensen zijn die dit seizoen sterke knotgevoelens krijgen, bel dan even Chris Kalden (6213). Een deskundige kettingzager zou natuurlijk zéér welkom zijn.

De eerste drie knotzaterdagdagen vallen hoogst waarschijnlijk op 13 december, 17 en 31 januari a.s. Nadere informatie hierover volgt.

WEES WIJS MET DE WILG!!!

Bas Middelkoop - Kerkweg 27 - Schoonrewoerd.

WINTERVOEDERING VOOR VOGELS

Daar we de winter weer vpr de boeg hebben wil ik graag iets zeggen over het voederen van vogels. Mochten we weer een strenge winter krijgen, zoals bijv. 1962-1963, dan is vogelvoeding zeker nodig. Maar ook bij een niet zo strenge winter kunnen we de vogels helpen. Waarom? Vroeger was het nalaten van voeren meer acceptabel dan nu, omdat vroeger meer echt sprake was van een natuurlijke selectie onder vogels, o.a. door gunstiger milieumomstandigheden en grotere populaties. Bovendien is vogels voederen erg leuk en leerzaam. Let bijv. eens op de territoriumverdediging van de roodborst, op de acrobatische toeren van mezen of op de pik-orde van de vogels. Spreeuw jaagt mus weg, mus jaagt bijv. pimpelmees weg.

Met voederen moeten we echter niet te vroeg beginnen vanwege de nog late doortrek die dan belemmerd wordt en de dan nog aanwezige, schadelijke insecten.

We stoppen met voederen zodra de winter voorbij is. Bij strenge vorst, ijzel of sneeuw is voederen erg belangrijk, zeker als dit later in de winter voorkomt (minder aanwezige vetreserves).

Kievit

We kunnen het beste 's-morgens en voor de avondschomering voederen. Wanneer in het veld gevoerd wordt, liefst alleen gaan en op hetzelfde uur. Veel vogels komen 's-winters uit het veld naar de huizen toe, vandaar het geliefde voederhuisje of voederplank in de tuin. Bij aanwezigheid van katten ongeveer 1,75 meter hoog plaatsen. Indien mogelijk (dus géén katten) ook op de grond voederen. Nou, en dan gaan we het nu even hebben over het voedsel. Dat is eigenlijk een ontzettende opsomming. Ik wil het echter eenvoudig houden.

Aan huismus, ringmus, putter en vink (zaadeters) geven we het liefst bruinbrood, strooizaad en keukenresten.

Aan merel, zanglijster, koperwiek (insekteneters), maar ook aan heggemus, roodborst en spreeuw geven we bruinbrood, rot fruit, bessen, geweldige krenten, ongekookte haveremout en keukenresten.

Aan mezen (zie vogelgids) geven we pinda's, liefst ongebrand en aan een touwtje geregen, hakve kokosnoot of vetbollen. Deze rundvetbollen, met zaad er door heen kun je natuurlijk ook zelf maken. Let op dat je voor het stollen er een touwtje doorheen doet om het op te kunnen hangen.

Ook wanneer het echt nodig is voeren we de watervogels brood, gedrenkt in gesmolten vet, gemengd kippevoer, of plantaardig afval.

Belangrijk is de concentratie vogels niet te verjagen, daarom op de nodige afstand het voedsel strooien. Voor reigers kunnen we bij langere vorst- en sneeuwperiode een bijt in het ijs hakken of bijv. visafval voederen.

Wat ik bijna zou vergeten is het drinkwater. Dit

geven we bij een langere vorstperiode in de vorm van vergruisd ijs of lauw water met suiker in een bakje met daarover fijn gaas (i.v.m. sterke drang tot baden).

Dan hebben we nog de roofvogels, de uilen, de ganzen, de roerdomp en de winterkoning (zeer beweeglijke en uitgesproken insecteneters)

Als het nu echt winter gaat worden, een witte wereld en ijspegels aan je neus, zullen we dan met z'n allen afspreken dat we ook deze vogels helpen.

Dit zijn nl. bijzondere voedermethoden. Elk vogeltje eet zoals het gebekt is.

Oké, informeer in dat geval dan maar bij een van ons. Wanneer in deze winter de oren van je hoofd vriezen zul je het waarschijnlijk niet vergeten.

Veel succes ermee en alvast bedankt!

Bas Middelkoop - Kerkweg 27 - Schoonrewoerd.

Aan alle leden en belangstellenden

WINTERKAMP V E E R E

Nog een kleine maand en dan is het alweer zover. Ons winterkamp in Veere zal beginnen. Wat echter minder vlot gaat is de aanmelding bij onze penningmeester. Tot nu toe hebben 15 personen betaald en zich daarvoor definitief opgegeven.

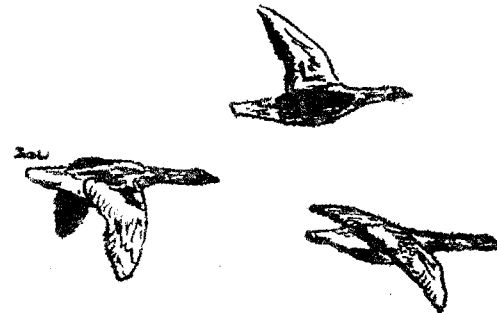
Indertijd hebben we van 38 personen toezegging gehad dat zij aan het winterkamp zouden deelnemen. Een gezin van 6 personen heeft zich helaas moeten terugtrekken. Van de overige 17 deelnemers nog geen teken. Daarom wil ik iedereen die van plan is naar Veere te komen, en zich nog niet middels betaling heeft opgegeven, dringend aansporen dit zo spoedig mogelijk te doen. Wij (dit zijn de organisatoren) hebben gemeend op grond van de toezeggingen het kamp naar Veere te kunnen laten doorgaan. Het kamp-huis is besproken en het voorschot is reeds betaald.

Voor de deelnemers die zich reeds opgegeven hebben en de organisatoren zou het niet deelnemen van een aantal mensen, die menen op hun toezegging te moeten terugkomen, vervelende consequenties kunnen hebben. Er is overigens nog ruimte aanwezig voor nieuwe deelnemers (totaal $\pm$ 55 slaapplaatsen), buiten de reeds toegezegde.

Laat U zich deze kans niet ontglippen om in een prachtig natuurgebied dat juist in de winter zo bijzonder vogelrijk is, een paar fijne dagen te beloven. Ter aansporing van hen die mochten aarzelen of zij wel of niet zullen meegaan het volgende:

Zeeland is de streek met het zachtste winterklimaat van ons land. Hierdoor is het als overwinteringsgebied voor grote aantallen vogels in trek. Geweldig rijk aan watervogels is het Veerse Meer; vooral in het gebied van de zen. Middelpaten verzamelen zich duizenden ganzen en eenden in een groot aantal soorten.

In Zuid-Beveland is een rustplaats voor kol-, riet- en brand ganzen waar tot 10.000 ex. van deze vogels verblijven.

Vlakbij zijn de bossen en duinen van Oranjezon en de Manteling op Walcheren - een fijn wandelgebied - Ook het strand is zeer interessant en juist in de winter erg sfeervol.

Wat verder weg, maar binnen dag-excursie-afstand, liggen de getijdenlikken van de Oosterschelde met grote aantallen waadvogels, zoals strandlopers, plevieren, rosse grutto's, vulpen, enz.

Ook op Schouwen en in Zeeuws-Vlaanderen liggen schitterende excursiemogelijkheden zoals het land van Saftinge en de Koudekerkse inlagen.

Vlak over de Belgische grens ligt het beroemde vogelpark, annex -reservaat van het Zwin. Tijdens ons verblijf hebben we voor twee avonden lezingen met dia's besproken welke door bekende Zeeuwse natuur- en vogelkenners worden gehouden. Kortom een unieke kans om datgene waarover wij wellicht alleen gehoord of gelezen hebben eens met eigen ogen te kunnen zien.

Aarzel daarom niet langer en stort het bedrag ad. f 40,-- per volwassene of f 20,-- per jongere op de girorekening van Frans Waroux, rek. Natuur- en Vogelwacht Culemborg, nr. 34 33 351 onder vermelding van "Kamp Veere" en aantal personen.

Voor nadere inlichtingen kunt U mij altijd even bellen (huishel of telefoon 5450)

Namens de organisatoren,

Leo v/d Kooy - Vliegerveg 3 - Culemborg.

Waarnemingenlijst:

Visarend 18-8-1975
1 ex. langs de Rietveldse weg, Culemborg.
(Henkjan Kievit en Kars Veling)

4-9-1975
1 ex. in het Trichtse Veld, Buurmalsen
(dhr. Bron)

Groene specht 20-8-1975
1 ex. langs de Platte weg, Buurmalsen
(Henkjan Kievit en Kars Veling)

Wespendief 22-8-1975
1 ex. bij de viskwekerij van de O.V.B., Beesd
(Dave Schmitt)

Purperreiger 28-8-1975
1 juv. ex. langs de Banweg, Beesd
(Henkjan en J.W.Kievit)

Groenpootruiter 20-9-1975
2 ex. bij stuw van Hagestein, Everdingen
(Henkjan Kievit en Kars Veling)

Kramsvogel 20-9-1975
2 ex. bij fort Everdingen
(Henkjan Kievit en Kars Veling)

Oeverloper 21-9-1975
1 ex. bij viskwekerij van de O.V.B., Beesd
(Leo van der Kooy)

Tijftjaf 21-9-1975
3 ex. zingend op verschillende plaatsen
(Leo van der Kooy)

29-9-1975
2 ex. zingend in de Hond en op Voorkoop
(Hans Rietvink)

6-10-1975
1 zingend ex. langs de Lekdijk
(Hans Rietvink)

Langbladige ereprijs 6-9-1975
langs de Molenkade, Beusichem
(Han Jansen)

IJsvogel 20-8-1975
1 ex. in de Regulieren
(Leo van der Kooy)

23-8-1975
1 dood ex. bij station Culemborg
(fam. Rietvink)

13-10-1975
1 ex. rustend bij vijver in tuin Waldeck Pyrmont-
dreef Culemborg
(Esther, Berbera en Berry van der Vate)

14-10-1975
1 ex. doodgevlogen tegen ruit in Wilhelminadreef
(mevr. Ausems)

Koekoek 26-6-1975
1 ex. rossige fase langs de Daam van Dijkweg
(Herman Boeve, Chris Kalden, Frans Waroux)

Roerdomp 15-8-1975
1 ex. op de Heul, Schalkwijk
(Henkjan Kievit en Kars Veling)

Goudhaantje 16-10-1975
2 ex. in een tuin aan de Waldeck Pymontdreef
(Berbera en Berry van der Vate)

Bunzing 14-10-1975
1 ex. bij de Halfuurspaal aan de Lekdijk
(Harry Uphof)

Hermelijn 26-9-1975
1 ex. bij fort Everdingen
(Jandirk en Henkjan Kievit)

Torenvalk 16-10-1975
1 verzwakt ex. op het erf van H.Beyen aan de
Lange Dreef; is later overleden in roofvogel-
revalidatiecentrum
(Hans Rietvink)

Wintertaling 16-10-1975
20 ex. in uiterwaard bij fort Honswijk
(Jilles van den Warenburg)

In verband met ruimtegebrek is niet alles opgenomen,
maar er gaat niets verloren. Stuur daarom in!!!

EXCURSIEPROGRAMMA

Vrijdag 12 december - 19.30 uur

Jeugdbijeenkomst bij Gerard van Zuylen - Zandstraat 32 A

Zondag 14 december - 08.00 uur

Algemene excursie langs de Lekuiterwaarden o.l.v. Chris
Kalden en Leo van de Kooy. Vertrek vanaf het Postkantoor.

Zaterdag 20 december - 08.00 uur

Jeugd-excursie naar fort Honswijk bij Tull en 't Waal
o.l.v. Gerard van Zuylen en Bas Middelkoop. Vertrek
vanaf het Postkantoor.

26 t/m 30 december

Week-end naar Veere. Nadere informatie in Hak-Al nr. 7.
Elders in dit nummer treft U nadere bijzonderheden aan.

Zaterdag 10 januari - 08.00

Jeugdexcursie naar De Heul o.l.v. Gerard van Zuylen en Bas
Middelkoop.

Vrijdag 16 januari - 19.30 uur

Dia-avond met als onderwerp roofvogels. Hierbij zullen
tevens geluiden te beluisteren zijn. Deze avond wordt
verzorgd door Koos Rypkema en Bas Middelkoop.
Deze avond wordt gehouden in de Paulusschool aan de
Parklaan.

Vrijdag 23 januari - 19.30 uur.

Jeugdbijeenkomst bij Gerard van Zuylen - Zandstraat 32 A.

Zaterdag 24 januari - 08.00

Jeugdexcursie naar Maurik o.l.v. Leo van de Kooy en
Hans van de Berg. Vertrek vanaf het Postkantoor.

Zaterdag 7 februari

Algemene trein/fiets-excursie naar de Hoge Veluwe olv.
Leo van de Kooy - Vliegerweg 3 (tel. 5450). De kosten
zullen $\pm$ f 15,-- bedragen. Voor jongeren f 10,--.
Voor deze dag-excursie is het wel nodig dat je je van
tevorens opgeeft bij de excursieleider vóór 15 jan. a.s.
Deelnemers ontvangen nader bericht.

28 februari t/m 1 maart

Vogelweek-end te Hurwenen tijdens de voorjaarsvakantie.
Nadere bijzonderheden volgen nog.

PRIK DIT PROGRAMMA ERGENS OP OF NOTEER DE DATA VAN DE
EXCURSIES OP DE KALENDER.

Ook dit jaar gaan we weer, al voor de vierde keer, knotwilgen-snoeien.
We beginnen op 13 december bij de fam.P.van Koeerden, Prinses Margrietstraat 15 te Ravenswaay vlakbij Zoelmond (zie situatie-tekening). Het gaat om een rij van 35 oude knotwilgen, die meer dan 10 jaar niet gesnoeid zijn.

De boerderij is makkelijk te vinden, het is een terpboerderij aan het eind van een oprijlaan met appelbomen.

We hopen het karwei bij voldoende belangstelling in één dag te klaren.

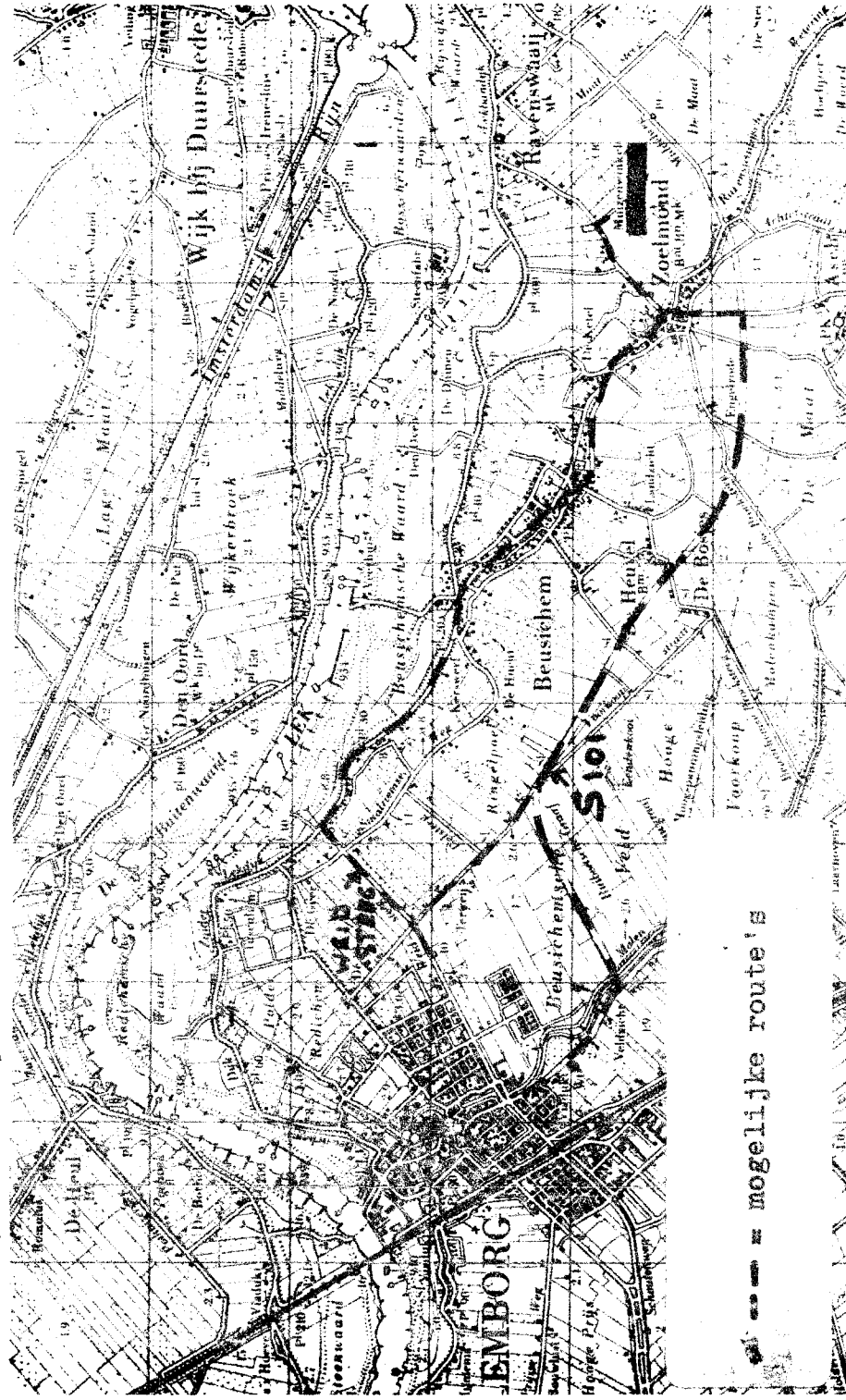
Nog een aantal technische en organisatorische details:

- vanaf 8.00 uur kan men terecht;
- trek laarzen of iets dergelijks aan;
- voor koffie wordt gezorgd, neem zelf brood mee.
- De deel wordt omgebouwd tot een niet al te luxe eethuis, waar e.e.a. genuttigd kan worden;
- gereedschap, zoals kettingzagen, bijlen, hakmessen, beugelzagen en snoelzagen, is van harte welkom;
- voor mensen, die knotwilgen willen poten, zullen er pootstokken te krijgen zijn;
- de volgende zaterdag, waarop we gaan knotten, zijn 17 en 31 januari. Er komt nog bericht over de plaats e.d.;
- nadere inlichtingen zijn bij de adressen hieronder te krijgen.

Tot ziens op de dertiende december in Zoelmond.

Chris Kalden
Ravelijnstraat 51
Culemborg
03450 - 6213

Bas Middelkoop
Kerkweg 27
Schoonrewoerd

--- = mogelijke route's

